

BEGRAAFPLAATSEN IN EUROPA

THEMA 34 - ANONIEM BEGRAVEN

In thema 32 en 33 ging het over naamloos begraven, dit thema 34 gaat over anoniem begraven. *Anoniem* betekent *naamloos* (Grieks: *ανώνυμος /anonumos*, Latijn: *anonymus*). Wat is het verschil of beter: welk onderscheid maak ik tussen naamloos begraven en anoniem begraven? Bij naamloos begraven gaat het om graven met een stoffelijk overschot, waarvan de identiteit onbekend is. Bij anoniem begra-

ven gaat het om graven met een stoffelijk overschot of as, waarvan de identiteit bekend is bij de houder van een begraafplaats, maar waar op het graf geen naamsaanduiding staat. De reden om geen naam op je graf te willen of te krijgen, kan verschillend zijn. Er kunnen religieuze of economische motieven aan ten grondslag liggen of het kan een persoonlijke keuze zijn.

NEDERLAND: GOD KENT JE NAAM

Hervormd of gereformeerd en alle takken en aftakkingen daarvan, de meeste vormen van protestantisme in Nederland zijn van oorsprong calvinistisch. En dat had vanaf de Reformatie invloed op de visie op dood en begraven. De begrafenis werd ontdaan van 'paapsche superstitiën', want het lot van de mens ligt geheel in handen van God. Het oordeel dat de ziel na de dood ondergaat is definitief. Het is dus nutteloos voor de doden te bidden: gedaan is gedaan. Aanvankelijk werd ook een kerkelijke uitvaart als zinloos ervaren. Een afscheid vond zeker niet in de kerk plaats, maar eventueel in een bijgebouw. In orthodoxe kringen geldt die zinloosheid nog, in vrijzinnige kringen is er in de zeventiger jaren van de twintigste eeuw verandering in gekomen; er wordt weer vanuit de kerk begraven. Calvijn benadrukte nog sterker dan Luther de predestinatie van de ziel. De mens wikt, maar God beschikt. God heeft reeds lang Zijn oordeel geveld; het oordeel dat de ziel na de dood ondergaat is definitief. Gebed of je anderszins druk maken over het zielenheil van de dode is nutteloos. Daarom is een protestantse begraafplaats over het algemeen sober tot calvinistisch (=nog soberder). Het is slechts een wachtkamer voor de Jongste Dag.

'Naakt kom ik uit de schoot der aarde, naakt keer ik daarin terug. De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heren zij geprezen' (Job 1, 21). Leg op het graf maar een zware steen met de tekst 'mag niet geopend worden'; dat zal pas geschieden op de Jongste Dag. Of nog een stapje verder, zet er helemaal niets op, God kent immers je naam; het paaltje met nummer is voor de administratie, omdat volgens de Wet op de lijkbezorging alle gegevens in het register moeten worden opgenomen, wil men tot een begraafplaats kunnen overgaan.

Enkhuizen
Algemene Begraafplaats

Krimpen a/d IJssel
Begraafplaats IJsseldijk

Assen
Noorder Begraafplaats

Marken: 'onder het paaltje begraven'

Hemelsbreed is de afstand tussen Volendam en Marken over water slechts vijf kilometer, maar er is een wereld van verschil tussen beide traditionele gemeenschappen, een verschil dat het duidelijkst tot uiting komt op beider begraafplaatsen: in het katholieke Volendam uitbundig versierde en bezochte graven, graftekens voorzien van namen, kwalificaties en portretten, al of niet in klederdracht; geen bezoek en gietijzeren grafpaaltjes met een nummer op het protestantse Marken, soberder en calvinistischer kan niet.

De kleine algemene begraafplaats op de Altenawerf op Marken dateert uit 1820. Het beeld wordt vooral bepaald door de genummerde paaltjes, hoewel er ook graftekens met namen zijn. Dat zijn particuliere graven, terwijl de graven met paaltjes, waar drie diep wordt begraven, algemene graven zijn.

Hoe zeer men hecht aan de plaatselijke traditie, blijkt uit het feit dat begin 2012 de 'Verordening op het beheer en gebruik van de gemeentelijke begraafplaatsen' is aangepast. Dan mag op de algemene graven op de begraafplaats Marken geen grafbedekking meer aangebracht worden, wat de laatste jaren wel werd gedoogd. Toen zag je bij sommige paaltjes bloemen en accessoires verschijnen; wachten tot de Jongste Dag duurt toch ook wel erg lang!

Volendam - St. Vincentius a Paulo

Marken - Algemene Begraafplaats

Huizen: na de dood is iedereen gelijk

In 1828 werd in Huizen de Oude Algemene Begraafplaats in gebruik genomen; voordien werd begraven in of rond de Oude Kerk. Op het oudste gedeelte van de begraafplaats staan alleen gietijzeren nummerpaaltjes. Motief daarvoor was de Calvinistische overtuiging dat er geen grafmonumenten op begraafplaatsen horen te staan, na de dood is iedereen gelijk. Andere motieven waren de nuchtere kijk van de Huizers op de dood en de armoede in het vissersdorp.

Die gelijkheid in de dood heeft geduurd tot ca. 1900, daarna verschenen er graftekens, nog steeds sober en op protestantse wijze voorzien van palmtakken en Bijbelteksten: 'Dood waar is uw prikkel? Hel waar is uw overwinning?' (1 Kor. 15,55).

Toen in 1953 de Nieuwe Algemene Begraafplaats werd geopend zijn er geen nieuwe graven meer gedolven. In 2001 waren er in Huizen plannen om het oudste deel, het deel met de nummerpaaltjes, te ruimen om plaats te maken voor nieuwe graven. De Stichting Behoud het Oude Dorp heeft zich hiertegen met succes verzet, bijgestaan door vereniging de Terebinth.

Arnhemuiden: oud en jong

Omdat er ruimtegebrek was op het kerkhof rond de grote kerk in Arnhemuiden, maar ook omdat er na 1829 buiten de bebouwde kom moest worden begraven, werd aan de rand van het stadje de (Oude) Algemene Begraafplaats aangelegd en in 1832 in gebruik genomen; het terrein werd in 1876 en in 1914 uitgebreid. Die uitbreidingen zijn er nog, het oudste deel is geruimd en nu een voetbalveld.

Op de oudste delen is het sterk gereformeerde karakter van de plaats duidelijk te zien in de gietijzeren nummerplaatjes die de graven van volwassenen markeren en de betonnen nummerpaaltjes op het deel met de kindergraven. Dat zijn er opmerkelijk veel, gevolg van een grote zuigelingensterfte vroeger. Op de nieuwere delen staan dan wel graftekens, maar door de vele verwijzingen naar psalmen en gezangen blijft de begraafplaats zwaar

voortzet op de Nieuwe Algemene

protestants, een trend die zich Begraafplaats uit 1984.

Sprang-Capelle: protestantse enclave

De inwoners van de dorpen Sprang, Vrijhoeve en Capelle, het huidige Sprang-Capelle in Noord-Brabant zijn over het algemeen protestants, terwijl de dorpen en steden in de nabije omgeving rooms-katholiek zijn. Dat heeft te maken met het verleden. Tot aan 1814 behoorden de dorpen tot het Graafschap Holland, waar de Reformatie veel eerder ingang vond dan in het Hertogdom Brabant. En zo werd Sprang-Capelle een protestantse enclave in katholiek gebied. En wat meer gebeurd met minderheden 'op een eilandje' is dat men zijn eigenheid wil behouden en koesteren, hier door een bijna Staphorster variant in Brabant aan te hangen. Tevergeefs protesteerden de protestanten tegen de annexatie met Waalwijk tot één gemeente in 1997. Het liefst had men zich blijvend achter de demarcatielijn ofwel Zuidhollandsedijk verschanst. De calvinistische inslag van de inwoners is dan ook terug te vinden op de Algemene Begraafplaats aan de Tilburgseweg. Een grafveld met louter paaltjes geeft aan dat in het verleden mensen zich vanuit hun calvinistische overtuiging lieten begraven zonder een grafteken: God kent je naam.

DUITSLAND: ANONYME BESTATTUNG

In Duitsland is een begraafplaats veel meer geïntegreerd in het leven dan in Nederland. Nabestaanden verzorgen de graven door de grafbedden van beplanting te voorzien, wisselend met de seizoenen. Deze taak is steeds meer overgenomen door gespecialiseerde hoveniersbedrijven, die aan de rand van en soms tot op de begraafplaats hun bedrijf hebben.

Ook na crematie moet men worden bijgezet op een begraafplaats. Dat houdt verband met de *Friedhofszwang*, de verplichting een overledene op een begraafplaats te begraven of, na crematie, bij te zetten. Na een crematie mag de as alleen in een asbus 'begraven' worden op een begraafplaats, dus niet zichtbaar.

Omdat velen niet meer wilden opdraaien voor de kosten van de grafrechten en de grafzorg heeft de 'begraafplaatsdwang' vanaf de jaren 70 van de 20e eeuw geleid tot anonieme bijzettingen, een methode afgekeken van de Scandinavische landen. Het zijn dus vooral economische motieven die tot deze vorm van begraven hebben geleid. Op veel begraafplaatsen zijn inmiddels anonieme urnenvelden, grasvelden zonder enige aanduiding (zie foto Leipzig-Südfriedhof). Tijd en plaats van bijzetting is niet bij nabestaanden bekend, maar wel bij het begraafplaatsbeheer.

Het anoniem begraven van een kist komt, hoewel zeldzamer, ook voor. Zo heeft Friedhof Öjendorf in Hamburg naast een anoniem urnenveld, waar een plastiek van een treurende vrouw over het veld uitkijkt (zie foto), ook een anoniem grafveld. Zeer uitzonderlijk voor Duitsland mag op sommige begraafplaatsen de as verstrooid worden, zoals op Friedhof Stoffeln in Düsseldorf, maar alleen als de overledene bij leven daartoe een wilsbeschikking heeft geschreven.

Hamburg-Öjendorf

Düsseldorf-Friedhof Stoffeln

Leipzig-Südfriedhof

Hamburg - Friedhof Ohlsdorf

Op de grootste begraafplaats (400 ha) van Europa, Friedhof Ohlsdorf in Hamburg, zijn drie anonieme urnenvelden. In 1975 werd het eerste anonieme urnenveld aangelegd in de buurt van aula 8 voor het mausoleum van Riedemann. Voorheen was hier een imposant trappenstelsel dat naar het mausoleum leidde. In 1980 kreeg het eenvoudige grasveld een waardige uitstraling met een niet alledaagse ingangspoort van kunstschilder Klaus Böselmann. De poort symboliseert het verloop van het menselijk leven: de opgaande lijn die op het hoogtepunt van het leven weer naar beneden gaat. Steeds verse bloemen in de bakken aan de rand van het veld geven aan, dat ondanks de anonimiteit veel nabestaanden deze plek als gedenkplaats zien en regelmatig bezoeken. Tot 1992 werden op de grasvlakte ongeveer 15.000 urnen anoniem bijgezet.

Vanaf 1992 vonden de anonieme urnenbijzettingen plaats bij aula 2, waar zich voorheen een algemeen grafveld bevond en waar plaats is voor 12.500 urnen. In het midden van het veld staat een bronzen pleurante, die jarenlang in een garage stond; het beeld is een ontwerp van beeldhouwer Fidel Binz (1850-1920). Ter versiering van de aanleg kregen ook een zestal behoudenswaardige stèles een nieuwe plaats, mooie voorbeelden van grafkunst op het einde van de 19e eeuw. In 2003 werd de derde anonieme urnentuin in gebruik genomen dichtbij aula 13.

Hamburg-Friedhof Ohlsdorf: anoniem urnenveld 1 (1975)

EUROPA: STROOIVELDEN

In Duitsland mag het (nog) niet overal, de as verstrooien op speciale velden. Elders in Europa, waar veel meer mogelijkheden zijn voor de asbestemming zijn strooivelden bij crematoria of op begraafplaatsen. Ook dat is anoniem 'begraven': de as wordt teruggegeven aan de natuur zonder een naam; die blijft in de herinnering van de naasten.

In Nederland kan de as verstrooid worden op het strooiveld van het crematorium, al of niet in aanwezigheid van de nabestaanden. Hetzelfde kan gebeuren op een speciale plaats op een begraafplaats. Er is zelfs een Nationaal Strooiveld in Delhuizen bij Arnhem, dat in 1989 als officieel verstrooiterrein in gebruik is genomen en waar de as op het terrein van 80 ha naar keuze in de bossen of op de heidevelden verstrooid kan worden.

Crematorium Heeze

*strooivelden
Son - Begraafplaats Wolfswinkel*

Crematorium Eindhoven

In Frankrijk is op veel begraafplaatsen een *Jardin du Souvenir*, een plek waar de as verstrooid kan worden. De vormgeving van die plek kan variëren van een strooiweitje tot een keienbergje tot een rotstuintje met waterpartij.

Parijs - Père Lachaise

*Jardin du Souvenir
Parijs - Montmartre*

Metz - Cimetière de l'Est

In Groot-Brittannië bevindt zich bij ieder crematorium een *Garden of Remembrance*, een terrein bedoeld voor de crematieas. De as mag daar worden begraven of verstrooid, maar er mag geen plek gereserveerd worden voor een enkeling, omdat deze terreinen door de jaren heen steeds opnieuw gebruikt worden.

Op het terrein van Golders Green Crematorium in Londen wordt de as verstrooid op het centraal gelegen grasveld, dat in het voorjaar een prachtig krokant tapijt is, bedekt door een zee van witte en paarse krokussen.

Voor Mortonhall Crematorium in Edinburgh heeft het stadsbestuur bepaald dat de 'verstrooiing' eruit bestaat dat de as in een biologisch afbreekbaar kistje begraven wordt op een glooiend grasveld waarop centraal een groot betonnen kruis staat.

*Londen
Golders Green Crematorium*

*Edinburgh
Mortonhall Crematorium*

HALF ANONIEM BEGRAVEN

Dit keer ging het over graven, waarvan de identiteit van de overledenen bekend is bij de houder van de begraafplaats, maar waar geen naamsaanduiding aanwezig is. De volgende keer gaat het over anonieme graven, waarvoor wel een naamsaanduiding aanwezig is, maar elders: half anoniem begraven.